



Saxnäs 1:21

Öland – Kalmar län

Arkeologisk utredning
Algutsrum socken, Öland



Ludvig Papmehl-Dufay

KALMAR LÄNS MUSEUM
Rapport februari 2008

Saxnäs 1:21

Öland – Kalmar län

Arkeologisk utredning

Algutstrum socken, Öland

Författare Ludvig Pappmehl-Dufay

Copyright Ludvig Pappmehl-Dufay / Kalmar läns museum

Redaktion

Kartor publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848

från Lantmäteriverket

Förlag Kalmar läns museum

ISSN 1400-352X

Abstract

The following report presents the results from a trial excavation performed by Kalmar county museum at Saxnäs 1:21, Öland, during 3 days in February 2008. In the area the construction of 12 new permanent houses is planned, and the purpose of the excavation was to investigate whether ancient remains or monuments are present within the area. The excavation involved the digging of test trenches by means of a mechanical excavator, and in total 29 such trenches were dug. One possible hearth was found, but apart from this no ancient remains could be detected within the appointed area. Based on the results of the present trial excavation, it is suggested that no further archaeological investigations are needed within the appointed area in order to start the construction of the houses. The county administrative board of Kalmar takes final decision in this matter, however.

Innehåll

Sammanfattning	4
Undersökningens förutsättningar	5
Kulturhistorisk bakgrund och fornlämningsmiljö	7
Metod och genomförande.....	12
Resultat.....	13
Åtgärdsförslag.....	16
Referenser	18

Sammanfattning

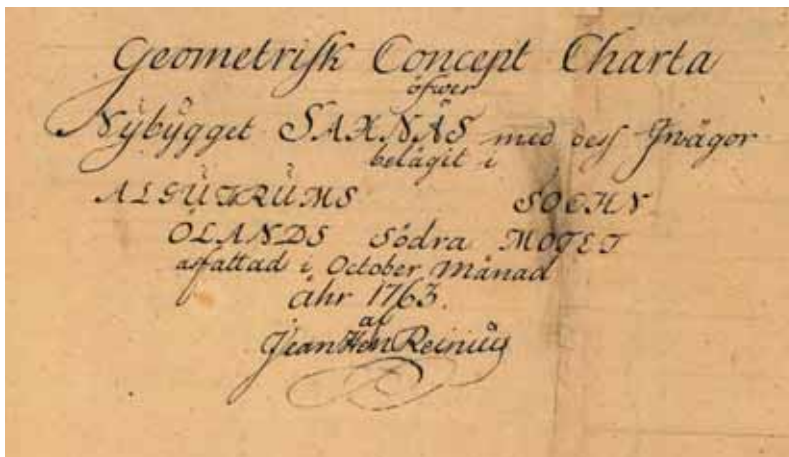
Under tre dagar i februari 2008 utförde Kalmar läns museum på uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län en arkeologisk utredning på fastigheten Saxnäs 1:21, i Algutsrums socken, Mörbylånga kommun, Öland. Utredningen, som föranleddes av planerad villabebyggelse i området, genomfördes i form av sökschaktning med grävmaskin. Totalt grävdes 29 schakt till en sammanlagd längd om ca 300 m. Schakten placerades på ett avstånd av ca 10-30 m från varandra och spriddes jämnt över området. Med undantag för en möjlig ursvallad härd kunde utredningen inte påvisa någon fornlämning inom utredningsområdet.

Undersökningens förutsättningar

Saxnäs är beläget på Ölands västra sida strax norr om brofästet, mellan Algutsrum och Kalmarsund. Området präglas starkt av sommarstugebebyggelse, och hyser även en populär camping, badplats samt golfbana. Inom fastigheten Saxnäs 1:21 planeras för 12 nya tomter som ska bebyggas med permanenthus, och då boplatzlämningar sedan tidigare är kända inom närområdet ansåg länsstyrelsen att exploateringen skulle föregås av en särskild arkeologisk utredning. Området är beläget i sandig terräng omkring 7-8 m över havet, och utgörs av en tidigare åkerlapp som i dagsläget ligger delvis igenväxt som ett grönområde bland sommarstugorna. Vid utredningstillfället var området i södra delen öppet med viss sly- och lövträdsvegetation, medan norra delen var mer tätt skogsbevuxen. Årstiden till trots var väderförhållandena relativt goda, med milt och inte allt för fuktigt väder.

Kulturhistorisk bakgrund och fornlämningsmiljö

Dagens bebyggelse i Saxnäs går tillbaka till mitten av 1700-talet, närmare bestämt 1758 då en del av kronoallmanningen i Algutsrums sn avyttrades till och bebyggdes av en löjtnant Jöran Sunesson Carlstedt (Vikstrand 2007: 60) (fig 2). Namnet Saxnäs fanns emellertid tidigare, och utgör enligt Per Vikstrand ett naturnamn som ursprungligen avsett ett näs i höjd med dagens Norra Saxnäs.



Figur 2. Nybygget Saxnäs. Titelbladet till en karta över Saxnäs från 1763 (se fig 5 nedan).

Stora delar av området kring Saxnäs har under historisk tid utgjort utmark till Möllstorps och Algutsrums byar. På kartan från 1728, 30 år före avyttringen, framgår att ingen äldre bebyggelse funnits som direkt avlösts av ”nybygget” i mitten av 1700-talet. På denna karta beskrivs området endast med meningen ”Strandskogen består mäst af sandmark, hwarpå är skön löfskog af biörk och ahl, med någon ekeskog ibland, såsom och törn-torne och enebuskar”. Vikstrands tolkning av förleden ”Sax-”, som gör gällande att detta syftar på ett jaktredskap, antyder också att området länge präglats av skogsvegetation.



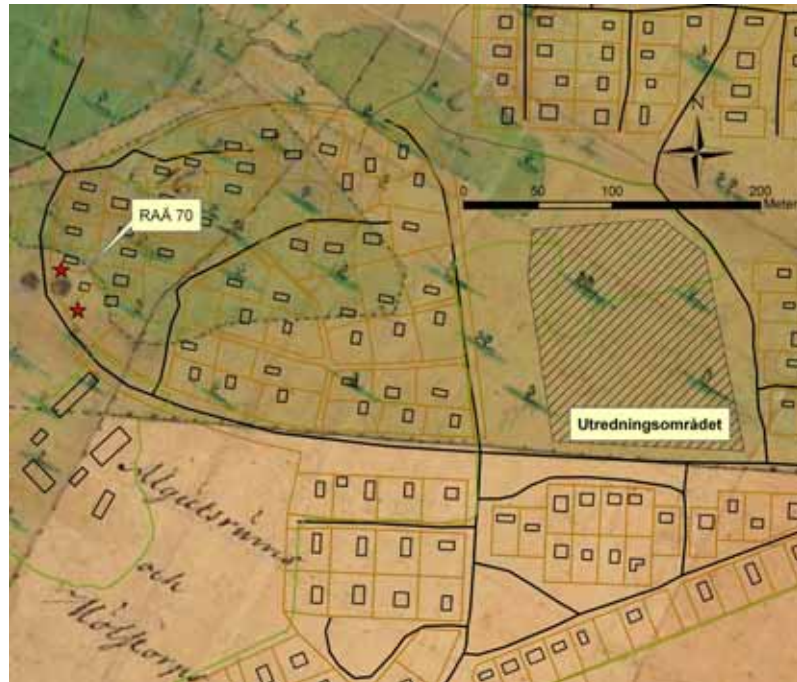
Figur 3. Utredningsområdets omgivning, med registrerade fornlämningar markerade.

Området kring Saxnäs har sedan början av 1990-talet vid ett flertal tillfällen varit föremål för mindre arkeologiska insatser i form av utredningar och förundersökningar. En rad olika typer av fornlämningar har vid dessa insatser framkommit, av vilka ett urval nämns i det följande (jfr fig 3). Fasta ovan mark synliga fornlämningar är relativt få i området, och utgörs främst av stensättningar och stensättningsliknande lämningar (t ex RAÄ 68, 69 och 70). Ett par kalkugnar från senare tid är även registrerade i fornminnesregistret (t ex RAÄ 111). En av dessa, RAÄ 80 belägen ca 1,5 km norr om utredningsområdet (norr om kartbilden i fig 3), finns utsatt som ödelagd kalkugn på 1728 års karta och måste således vara äldre än så (fig 4). Även på 1763 års karta är denna kalkugn utritad, här som en hästskoformad struktur utan närmare beskrivning.



Figur 4. Utdrag ur karta från 1728 över "Holmtorp by med Hofgården, Hässleby, Lilla och Stora Hult". Läget för den på kartan nämnda ödelagda kalkugnen stämmer överens med Algutsrum 80:1 i FMIS, belägen ca 1,5 km norr om utredningsområdet.

På kartan från 1763 över nybyggets i Saxnäs inägor framgår att utredningsområdet ligger i inägornas sydöstra hörn, på gränsen mot Algutsrums och Möllstorps utmarker i söder (fig 5). Noterbart är att två stenrösen på denna karta är markerade väster om utredningsområdet, i ett läge som stämmer någorlunda bra överens med de båda stensättningarna RAÄ 70.



Figur 5. Kartöverlägg med utdrag från konceptkarta från 1763, med undersökningsområdet, dagens sommarstugebebyggelse samt registrerade fornlämningar markerade. Observera att rektifieringen endast är ungefärligt gjord.

Vid en undersökning 1991 inför fritidshusbebyggelse ca 250 norr om det här aktuella området (RAÄ 112) framkom i tre olika schakt sammanlagt 10 härdar, 9 kokgropar, 2 gropar och ett antal osäkra stolphål (Sarnäs 1992). Fynden från undersökningen var få, och några byggnader eller stolpburna konstruktioner kunde inte identifieras. Lämningarna kunde genom tio ^{14}C -analyser dateras till perioden äldre bronsålder – äldre järnålder. Vid ett antal för- och slutundersökningar i samband med dragnings av VA-ledningar inom Saxnäs stugby 1992-1994 framkom ett 20-tal härdar/kokgropar (Schulze 2006). Lämningarna, som i skrivande stund ännu inte registrerats i FMIS (dock nämnda under den förmodade stenåldersboplatsen RAÄ 107 ca 100-200 m västerut), påträffades över stora delar av det stugområde som är beläget mellan stensättningarna RAÄ 70 och undersökningsområdet. Tre kolprover från anläggningarna ^{14}C -daterades, och resultaten spänner från yngre bronsålder till vikingatid. I samband med VA-undersökningarna framkom även indikationer på att fler ovan mark ej synliga stensättningar kan finnas i området kring RAÄ 70. De båda härdarna RAÄ 168 uppe vid väg 958, ca 250 m öster om utredningsområdet, påträffades i samband med breddning av vägen 1993 (Schulze 1996). Ytterligare ca 1 km norrut påträffades vid samma tillfälle en större mängd härdar och kokgropar vilka antogs kunna dateras till bronsålder. Vid en arkeologisk förundersökning år 2000 i samband med planerandet av en ny golfbana strax norr om Norra Saxnäs, ca 1-2 km norr om utredningsområdet, identifierades längs en ca 1 km lång sträcka fyra separata områden med lämningar karakteriserade av härdar och kokgropar (Pettersson

2000). Fem ¹⁴C-dateringar placerade entydigt aktiviteterna i yngre bronsålder och äldre järnålder.

Av det ovan sagda framgår att, den ringa mängden synliga fornlämningar till trots, området kring Saxnäs hyser relativt rikligt med fornlämningar i synnerhet i form av härdar och kokgropar med dateringar till bronsålder och äldre järnålder. Även boplatzlämningar från andra tider finns representerade, och det är tydligt att området kring Saxnäs använts, om än extensivt, under en stor del av förhistorien.

Metod och genomförande

Utredningen genomfördes i form av söschaktsgrävning med maskin under 1 dag, samt undersökning för hand av undergrunden i ett urval av schakten. Samtliga schakt och påträffade lämningar mättes in med totalstation i Rikets Nät (RT 90 2,5 gon V). Utöver fältarbetet genomfördes en översiktlig kartstudie i syfte att närmare belysa områdets markanvändning under de senaste seklerna.

Resultat

Sökschakten placerades relativt tätt över området, vanligen på ett avstånd av ca 10-30 m från närmaste schakt. Totalt grävdes 29 schakt, som regel ca 10 x 1 m stora (fig 6). Vid behov utvidgades schakten i sidled för att avgränsa eller bättre förstå påträffade lämningar. På grund av tät vegetation och vissa oklarheter i fält rörande utredningsområdets nordgräns drogs inga schakt i de nordligaste ca 30 metrarna av området, men med tanke på resultaten i övrigt är det inte troligt att detta faktum haft någon inverkan på utredningens resultat.



Figur 6. Schaktplan från utredningen.

Marken var sandig över hela området, och matjordslagret vanligen omkring 0,2 m tjockt. Bortsett från sentida täckdiken, vilka förekom talrikt över hela området och representerar den odling som skett i området under främst 1800-talet och fram till 1900-talets andra hälft, påträffades ytterst få kulturhistoriska lämningar. Inga fynd framkom, och en obetydlig sotfläck i schakt 7 (mättes ej in) samt en översandad och urlakad möjlig härd (A1) i schakt 21 var allt som noterades. På grund av sin osäkra karaktär undersöktes den möjliga härden i sin helhet, men detta bringade inte någon större klarhet i vad den representerar (fig 7 och 8). Anläggningen utgörs av en oval ca 1 x 0,6 m stor mörkfärgning vilken är skuren av ett täckdike i sin norra del och därför ursprungligen varit större (>1 m). Mörkfärgningen var ca 0,1 m djup och bestod av svartgrå sand med inslag av träkol, småsten samt enstaka skärvig sten. Anläggningen var tydligt överlagrad av ett ca 0,1-0,15 m tjockt lager av ljus sand vilket antyder att den kan vara relativt gammal (översandningen har rimligen skett antingen då vattennivån tillfälligt nått upp hit eller genom vind, då sanden på grund av betestryck eller närhet till vattenbrynet har varit fri från vegetation). Möjligheten med översandade anläggningar, vilket även tidigare noterats i området, föranledde att schakten som regel drogs relativt djupt ner i den ljusa sanden. Trots detta förfarande påträffades inga fler dylika anläggningar. Vad den möjliga härden representerar är fortsatt oklart, men att någon större mängd dylika skulle föreligga inom utredningsområdet torde med tanke på den täta schaktplaceringen inte vara sannolikt.



Figur 7. Den möjliga ursvallade härden A1 i schakt 21, sedd i profil. Notera det ljusa sandlagret som överlagrar anläggningen. Foto från väst Ludvig Papmehl-Dufay / Kalmar läns museum.



Figur 8. Den möjliga ursvallade härden A1 i schakt 21, sedd i plan. Notera täckdiktet som skär anläggningen i norr (till vänster i bild). Foto från norr Ludvig Pappmehl-Dufay / Kalmar läns museum.

Åtgärdsförslag

Den ensamma möjliga härden, som undersökts i sin helhet och borttagits, bedöms inte representera någon tät förekomst av dylika lämningar inom utredningsområdet. Då inga andra kulturhistoriska lämningar framkom vid utredningen har Kalmar läns museum inget att invända mot att området tas i anspråk för det planerade arbetsföretaget. Notera att detta är ett förslag, beslut i ärendet fattas av Länsstyrelsen i Kalmar län.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-10108-07

Kalmar läns museums dnr: 33-988-07

Uppdragsgivare: Sven Lars i Saxnäs på Öland HB, Lars-Göran
Argus, Industrigatan 1, 386 32 Färjestaden

Landskap: Öland

Kommun: Mörbylånga

Socken: Algutsrum

Fastighet: Saxnäs 1:21

Fornlämningsnr: -

Ek. karta: 4G 6i Färjestaden

X koordinat: 6284500

Y koordinat: 1542000

M ö h: 7-8

Fältarbetstid: 6-8 februari 2008

Antal arbetsdagar: 3

Maskintid: 16 tim

Personal: Ludvig Papmehl-Dufay

Fynd nr: -

Fynd: Inga fynd påträffades

Prover: Inga prover togs

Ritningar:

Schakt och anläggningar mättes in med totalstation i rikets nät (RT 90 2,5 gon V). Mätfilerna förvaras i Kalmar läns museums digitala arkiv.

Fotomaterial: Digitala foton från utredningen förvaras i Kalmar läns museums digitala arkiv under Du88: 1-8.

Referenser

Petersson, M. 2000. Saxnäs golfbana. Algutsrums socken, Mörbylånga kommun, Öland. Arkeologisk förundersökning, 2000. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter. Kalmar.

Sarnäs, P. 1992. Rapport över arkeologisk undersökning 1991 inom delområde 4 på fastigheten Saxnäs 1:21, Algutsrums sn, Öland. Rapport Kalmar läns museum.

Schulze, H. 1996. Boplatzrester vid väg 958, Möllstorp-Aledal. Nyupptäckta fornlämningar, Algutsrums socken, Mörbylånga kommun, Öland. Arkeologisk förundersökning och huvudundersökning. Rapport Kalmar läns museum.

Schulze, H. 2006. VA 1992-94 inom Saxnäs stugby vid kronocampingen. Fornlämning 70 och 107, Saxnäs 1:21, Algutsrums socken, Mörbylånga kommun, Öland. Arkeologiska för- och slutundersökningar 1992-1994. Kalmar läns museum, Nationella rapportprojektet 2006.

Vikstrand, P. 2007. *Bebyggelsenamnen i Mörbylånga kommun*. Ortnamnen i Kalmar län del 7. Uppsala.